

CLOVIS

RAOUL BAUER

 DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

Bauer, Raoul
Clovis

© 2016 Davidsfonds / WPG Uitgevers België nv, Mechelsesteenweg 203, B-2018
Antwerpen en Raoul Bauer

Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregistreerde merk van
Davidsfonds vzw, met maatschappelijke zetel te 3000 Leuven, Quinten Metsysplein 12.
wpg.be/davidsfonds

Vormgeving: Sin Aerts
Redactie: Els Peeters

D/2017/0034/1
ISBN 978 90 5908 786 6
NUR 680

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd - op enige manier - zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

WOORD VOORAF	9
REGARDING THIS BOOK	10
Hoofdstuk I TUSSEN GESCHIEDENIS EN LEGENDE	13
Een gedenkwaardige gedenkdag	13
Over een vaas die niemand brak	18
De bronnen: een moeilijke discussie	21
De schaduw van Gregorius van Tours	21
Een interessante briefwisseling	23
De <i>Vita Genovefae</i>	27
Enkele moderne visies op Clovis	30
Godefroid Kurth: geschiedschrijving vanuit een Frans-katholieke visie (1896)	31
Michel Rouche: Clovis in een katholiek-Europees perspectief (1996)	34
Laurent Theis: ook de legende wordt geschiedenis (1996)	38
Matthias Becher: de herdenking van een belangrijke Europese figuur (2011)	41
Hoofdstuk II DE VAL VAN ROME EN DE BARBAREN: NOG STEEDS EEN OPEN DISCUSSIE	45
476: het debat blijft open	47
Een turbulente tijd als breukvlak	48
Variaties op hetzelfde thema	50
Geen breuk maar een creatieve evolutie	51
Terug naar de ‘val van Rome’	54
Veranderingen in een bekende wereld	55
Het christendom als brug tussen oud en nieuw	58
De Germanen als bekende onbekenden	60
De mythe van de grote volksverhuizingen	60
Over barbaren, Kelten, Galliërs en Germanen	61
<i>De Germanen en hun naam</i>	63

<i>De Germanen als erflaters</i>	64
<i>Germanen of barbaren</i>	66
<i>Ethnogenese of het einde van de rasverheerlijking</i>	67
Hoofdstuk III DE SPELERS KOMEN OP HET TONEEL	71
Een continent in beweging	71
De Goten eisen een hoofdrol op	73
De Visigoten en het koninkrijk van Toulouse	74
Theodorik de Grote en zijn Ostrogotische ambities	78
De Bourgondiërs in een belangrijke bijrol	80
De Franken treden uit de coulissen	83
Een weifelend begin	83
Groei van de Frankische invloed	85
De langharige koningen	87
Een graf in Doornik	88
Childerik Frank en Romein?	90
Hoofdstuk IV CLOVIS' GROEI VAN MACHT EN LAND	95
De situatie in Gallië	95
Het koninkrijk van Soissons	96
De slag bij Soissons	98
De strijd met de Alamannen	100
Het Bourgondische avontuur	103
De confrontatie met de Visigoten	106
De weg naar Vouillé	106
Een vredesverdrag met vraagtekens	108
De oorlog wordt onafwendbaar	111
De veldslag 'waar Frankrijk begon'	115
Ergens rond Poitiers in 507	115
De dood van een koning	116
De dag erna	119
Brieven uit Constantinopel	120
Een bloedige weg naar de alleenheerschappij	123
De koning van alle Franken	123
Een moordpartij in perspectief	127

Hoofdstuk V	IN DE SCHADUW VAN TWEE VROUWEN	131
	Wereldse vrouwen	132
	Genoveva van Nanterre/Parijs	136
	‘Heb vertrouwen, mijn dochter, treed manmoedig op...’	136
	Van Attila en Childerik tot Clovis	139
	<i>Attila versus Genoveva</i>	139
	<i>De Franken</i>	143
	<i>Een rustplaats voor de heilige Dionysius</i>	145
	Genoveva’s bezoek aan Tours	146
	<i>De monnik-bisschop</i>	146
	<i>Genoveva in Tours</i>	147
	Clotilde en de bekering van de Franken	150
	Een avontuurlijk huwelijksaanzoek	152
	<i>Een geslaagde vermomming</i>	153
	<i>Clotilde, vroom en vrank</i>	154
	Een katholieke koningin	156
	<i>Gemengde huwelijken</i>	156
	<i>Een mozaïek van religies</i>	157
	<i>De erfenis van Worms</i>	158
	<i>Echtgenote en weduwe</i>	160
	Terug naar oude demonen	162
	<i>De opvolging van Clovis</i>	162
	<i>De moord op de kleinkinderen</i>	164
	<i>De dood van de moeder</i>	165
	<i>De bloedwraak</i>	166
	<i>Het drama van Sigismond</i>	169
Hoofdstuk VI	TROON EN DOOPVONT	173
	Kerk en staat in wisselende verhoudingen	174
	Een religieus dispuut in politiek perspectief	174
	Een Germaans arianisme	175
	De koning als hoofd van de Kerk	176
	Een gelijklopende keuze van Clovis en Karel de Grote	178
	De Kerk op nieuwe wegen	179
	Bekering en doop	181
	Een bekering met risico’s	182
	Clotilde en Remigius	184
	Martinus van Tours en God	186
	Een doop op kerstdag	188

Clovis als wetgever	192
De Lex Salica en het Breviarium van Alarik II	193
Het Concilie van Orléans	194
Hoofdstuk VII CLOVIS IN DE HERINNERING	199
‘Zij werd zwanger en baarde een zoon die zij de naam Clovis gaf...’	199
Een merkwaardige huwelijksnacht	199
De doopvont en de duif	201
Een ‘koninklijke’ zalving	204
Clovis als archetype van de christelijke koning	207
Karel de Grote als concurrent	207
De heilige Clovis	208
‘Les fleurs de lys’ en de ‘oriflamme’	209
Clovis in tweevoud	211
EPILOOG: DE DROOM VAN CLOVIS	215
EPILOGUE: CLOVIS’ DREAM	218
EEN WOORD VAN DANK	221
BIBLIOGRAFIE	223
NAMEN- EN PLAATSREGISTER	233
NOTEN	238

Woord vooraf

Enkele jaren geleden rondde ik mijn zoektocht naar het verleden van de twaalfde-eeuwse renaissance af met een eerste ijkpunt, namelijk Karel de Grote en zijn tijd. Het was een boeiende ontmoeting vol strijd en intriges, maar ook gekleurd door geleerdheid en kunst. Duidelijk werd me toen dat deze koning-keizer al met beide voeten in een nieuw cultuurpatroon zat. Het West-Romeinse Rijk was weliswaar nog aanwezig, maar had niet meer die directe inbreng in Karels eigen tijd. Voor een groot deel was de antieke wereld al geschiedenis geworden, was de *latinitas* voluit vervangen door de *romanitas*, een cultuur gevormd door de gemeenschappelijke normen en waarden van het antieke Rome zoals die door het christendom zijn overgenomen.

Geschiedenis wordt gemaakt door mensen. De vraag stelt zich dan ook wie deze stap naar de *romanitas*, die uiteindelijk de basis vormt voor onze westerse cultuur, genomen heeft. Het antwoord brengt ons bij de Frankische koning Clovis.

Meer nog dan bij Karel de Grote werd het een moeizame ontdekkingsreis, maar een die meer dan de moeite waard is om te maken. We staan er oog in oog met de confrontatie tussen verschillende wereldbeelden die elkaar raken in een kantelend tijdperk. In deze periode vol chaos en onzekerheid zoekt de 'kleine' Frankische koning Clovis zijn eigen, eigenzinnige weg. Hij brengt de Franken tot eenheid en verenigt opnieuw het in stukken gevallen Gallië. En midden in die strijd om macht en land begint hij zijn bekeringsproces, dat eindigt met een betekenisvolle doopplechtigheid op 25 december van (wellicht) het jaar 499. In die 'opdracht' staat hij niet alleen. Twee vrouwen komen sterk op de voorgrond. Geneveva van Parijs en de Bourgondische Clotilde steunen hem op die weg, terwijl ook belangrijke bisschoppen zoals Remigius van Reims hem hun steun toezeggen.

Ofschoon de bronnen het vaak laten afweten, bleek het toch mogelijk om de ontmoeting met deze personen leven en kleur te geven. De sterke Geneveva die Attila trotseert, de soms al te passionele Clotilde die op weg naar haar bruidsgom enkele Bourgondische dorpen brandschat en op het einde van haar leven gebroken wordt door de moord op haar kleinzonen. De oude Remigius die zijn tijd overleefd heeft, maar niettemin trouw blijft aan 'zijn' koning Clovis... Twee jaar leefde ik met deze personen samen, het was een boeiende tijd!

Gigondas/Puurs
Raoul Bauer

Regarding this book

Several years ago my quest through the origins of the twelfth-century Renaissance founds its conclusion in the first cornerstone that was Charlemagne and his time. It was a fascinating encounter rife with strife and intrigue but coloured by study and art. It had become clear to me that this king-emperor had already entered a new cultural pattern. The Western Roman Empire was still present but no longer exercised direct influence in Charlemagne's era. To a great extent, the Classical World had already become history, and the *latinitas* had been completely replaced by the *romanitas*, a culture shaped by the norms and values of Ancient Rome as adapted by Christianity.

History is shaped by people. We should therefore ask ourselves who initiated the move towards *romanitas*, the later basis of Western culture. A question that will lead us to the Frankish King Clovis.

It was a demanding journey but one that was more than worth it. Here, one encounters the confrontation between different world views set in an age of great change. In this era of chaos and uncertainty, the 'modest' Frankish King Clovis travelled his own wilful path. He brought together the Franks and united the disintegrated Gaul. Throughout these events, he embarked upon his own conversion process, resulting in his baptism in 499. Here, he did not stand alone. Two strong women emerge. Geneveva of Paris and Clotilde of Burgundy supported him along his path, while numerous bishops such as Remigius of Reims offered him their support.

Despite the paucity of primary sources, I nevertheless managed to provide a vivid picture of these personalities' encounter. The strong Geneveva who confronted Attila, or the passionate Clotilde who, en route to her groom, pillages a few villages in Burgundy and who, at the end of her life, was left broken by the murder of her grandchildren. The old Remigius who survived his era, but nevertheless remained faithful to 'his' king Clovis... I lived with these people for two years, it was an enthralling experience.

Gigondas/Puurs
Raoul Bauer

1898
MILUTIN
KRALJ SRBIJE

I Tussen geschiedenis en legende

‘Voor mij begint de geschiedenis van Frankrijk met Clovis, gekozen tot koning van Frankrijk door de stam van de Franken, die hun naam gaven aan Frankrijk. Vóór Clovis hebben we een Gallo-Romeinse en Gallische voorgeschiedenis. De beslissende factor is voor mij dat Clovis de eerste koning was die christelijk werd gedoopt. Mijn land is een christelijk land en ik begin de geschiedenis van Frankrijk te tellen vanaf het aan de macht komen van een christelijke koning die de naam draagt van de Franken.’

CHARLES DE GAULLE, 1965¹

‘De doop van Clovis had minder te maken met de wijding van de macht dan met het ontstaan van een project om een gemeenschappelijke identiteit te creëren in het licht van het Evangelie.’

MGR. GÉRARD DEFOIS, 1996²

Een gedenkwaardige gedenkdag

In de lijst van historische figuren die het Franse gemoed blijven beroeren, staan Clovis’ leven en koningschap niet op de eerste plaats. In een peiling uitgevoerd in 1999 in opdracht van France Soir over welk historisch personage de Fransen het meest getekend heeft, komt de Frankische koning pas als negende over de streep.³ Het peloton beroemdheden wordt aangevoerd door de blijkbaar onverslijtbare ‘grand Napoléon’, op de hielen gezeten door de machtige Karel de Grote en de heldin en martelares Jeanne d’Arc. Ook vooraan – en vooral dan bij de linkse, republikeinse kiezers – vin-

¹ *Doop van Clovis*, abdij van de heilige Remigius, Daphné du Barry, 1996

den we Vergingétorix, die het ‘voordeel’ heeft niet gelinkt te kunnen worden aan religie.⁴ Na de Frans-Duitse oorlog, die in 1871 desastreus afliep voor de Fransen, moest deze Gallische rebel en aanvoerder van de opstand tegen de Romeinse legioenen van Caesar, het historische reveil van het vernederde Frankrijk opvijzelen.

Clovis blijft blijkbaar een wat elitaire figuur, meer bekend bij intellectuelen dan bij het grote publiek. Zo herdacht het stadje in de Landes Aire-sur-l’Adourer in 2006 de afkondiging van het *Breviarium Alaricianum* (februari 506).⁵ Niemand betwist het belang van deze door de Visigotische koning Alarik II op schrift gestelde wetgeving, waar rond trouwens onder leiding van de eminente Cloviskenner Michel Rouché een colloquium werd gehouden. Zeggen dat dit het hart van de Fransen raakte, is evenwel overdreven. Hetzelfde geldt voor de herdenking in 2007 in het bij Poitiers gelegen dorp Vouillé van de veldslag tussen de Visigoten en de Franken (voorjaar 507). Hoe de plaatselijke historische kring ook haar best doet om duidelijk te maken dat in Vouillé-la-Bataille met deze veldslag ‘commença la France’, toch blijft de uitstraling ervan eerder beperkt. Trouwens, de bekende klaroen-historicus Jacques Bainville ziet in zijn *Histoire de France* (1933) de overwinning bij Vouillé en de kroon die Clovis daarop van de Byzantijnse keizer Anastasius kreeg nog eerder als een zaak van het oude Romeinse Rijk, en niet van het nieuwe Frankrijk.⁶

Er is evenwel één gebeurtenis waarmee deze Frankische koning al zijn historische concurrenten het nakijken geeft en bij heel wat Fransen toch een gevoelige snaar weet te raken: zijn doop door de heilige Remigius van Reims, een doopplechtigheid die ook die van Frankrijk is! Bovenstaande uitspraak van president de Gaulle steunt volledig op het idee dat gedurende dertien eeuwen het christendom zowel de godsdienst van de koning als die van de natie was, waardoor het een belangrijk element van Frankrijks identiteit is geworden. Clovis als eerste christelijke koning van Frankrijk... een vijftiende-eeuwse Parijse burger zou op dat punt de Gaulle zeker zijn bijgetreden. In de periode van de Honderdjarige Oorlog schrijft hij in 1419: ‘Helaas, ik geloof niet dat sinds Clovis, die onze eerste christelijke koning was, Frankrijk zo verwoest en verdeeld is als nu...’⁸

Lange tijd werd gedacht dat deze doopplechtigheid plaatsvond in 496. Ofschoon vrijwel alle historici deze datering niet meer volgen, maakte men zich toch opnieuw op om in 1996 de doop van Clovis te herdenken. Nu, wat betekent een jaar meer of minder bij een historische figuur die een mythisch aureool heeft gekregen?

22 september 1996 moest in Frankrijk en vooral in Reims een gedenkwaardige dag worden. Met veel luister werd immers de 1500ste verjaardag gevierd van de doop van Clovis op 25 december 496. Voor deze viering kwam zelfs de paus naar Reims. Een indrukwekkend feestcomité, gepatroneerd door president Jacques Chirac, zou alles in goede banen leiden. In de Senaat werden over de feestplannen vragen gesteld aan de minister van Cultuur, terwijl vertegenwoordigers van de staat, van de Kerk en van

de universitaire wereld hun schouders onder de viering zetten. De uitnodiging voor de persconferentie die op 16 januari in het imponerende Musée national du Moyen Âge werd gegeven, droeg een meer dan ambitieuze boodschap: ‘Clovis: een figuur, een politiek, iemand die landen verenigt. De doop van Clovis te Reims in 496 legt het fundament van een nieuwe staat, namelijk Frankrijk, en geeft een nieuw elan aan de geestelijke toekomst van Europa’.⁹ ‘Grandeur’ heeft deze tekst genoeg, maar zoals zal blijken bevat hij ook heel wat valkuilen. Daarbij denk ik niet alleen aan het simpele gegeven dat niemand met zekerheid kan zeggen in welk jaar de Frankische vorst gedoopt werd...

Zij die gehoopt hadden op een rustige, academisch beleefde plechtigheid kwamen wat bedrogen uit. Binnen de kortste keren werd er gesproken over een *affrontement de deux France*. Aan de ene kant roerden zich het republikeinse Frankrijk en de ‘lekenstaat’, aan de andere kant rechtte het koningsgezinde en vooral katholieke Frankrijk zich. Beide kampen kwamen fel uit de hoek. Het satirische tijdschrift *Charlie Hebdo* bracht een ‘numéro spécial anti-pape’ uit, bewegingen ten gunste van de lekenstaat (*laïcité*) organiseerden betogingen en publiceerden manifesten. Onder de hoofding ‘Clovis n’est pas la France’ werden in diverse steden steuncomités opgericht die het republikeinse gedachtegoed moesten propageren. Dat men geen half werk wilde doen blijkt uit het opstarten van een campagne om zich te laten ‘ontdopen’ (*Campagne de débaptisation*). De liefhebbers kregen er zelfs gratis een modelbrief bij! In de spanning van het moment waren er zelfs geruchten over een ‘bombe artisanale’ in de kerk die de paus zou bezoeken...

Ook de ‘katholieken’ lieten zich niet onbetuigd met een massale aanwezigheid op de plechtigheid. Zo wilden circa 200.000 personen de ceremonie in Reims bijwonen. In heel deze commotie zou men bijna vergeten dat van 19 tot 25 september het Congrès international d’histoire de Reims werd gehouden: voortgaande op uitgaven van de congresteksten was het een boeiende bijeenkomst waarvan vooral de Franse hoogleraar Michel Rouche de motor was.

Zeggen en schrijven dat de Fransen graag de discussie zoeken waarbij ze dan in de media hun inzichten levendig verbaal en vaak emotioneel uiten, vertelt niets nieuws. Maar in dit geval is er toch reden om verrast, zelfs wat ongelovig naar het schouwspel in (vooral) Reims en Parijs te kijken. Inderdaad, wat bij onze zuiderburen de politieke en maatschappelijke koorts hand over hand deed toenemen, was niets actueels. Het betrof een gebeurtenis van 1500 jaar eerder die daarenboven weinig historisch houvast had, met name de doop van de Frank Clovis.

Wat omtrent deze man, die in 511 overleed, in de media aan bod kwam, is in feite te gek om los te lopen. Zo wilde in die jaren politiek extreem-rechts Clovis naast Jeanne d’Arc een plaats geven in hun eregalerij! In dat verband stelde de linkse krant *La Libération* zelfs de vraag of Clovis geen *maurassien* was! Stel je voor: Clovis in het spoor van Charles Maurras (1868-1952), de nationalistische en conservatieve leider van de Action française!¹⁰ Boeken verschenen met titels als *Clovis, premier homme politique français*¹¹, waarin ‘een nationaal antwoord op de aanvallen tegen

Clovis' werd gegeven. De uitgever was hier de Groupe des Droites européennes, die in het Europese parlement nationalistische en extreem-rechtse partijen groepeerde. Het Front National stelt trouwens met nadruk in zijn programma dat de doop van Clovis de unieke stichtingsakte is van Frankrijk. Wat tegenstanders dan weer doet zeggen dat voor het FN de geschiedenis begint in 508 met Clovis en stopt in 1429 met Jeanne d'Arc.¹²

Ook de linkse pers speelde het spel meer dan flink mee. Klerikalisme, nationalisme, royalisme, fascisme... allemaal ingrediënten die Clovis op zijn bord kreeg. 'In 1996 verpestte de ranzige geur die opsteeg van de dwaze grillen van de Capetingers en de klerikalen heel Frankrijk', stond te lezen in *Parti de Gauche, Midi-Pyrénées*. De aanmerkingen waren niet steeds zo bot geformuleerd. Het kon stijlvoller, maar dan toch nog altijd op hoge poten. Zo verdachten de antiklerikale groepen de zittende regering ervan dat zij wilde ingrijpen in de pluriformiteit van het land door de nationale identiteit enkel en alleen te steunen op een christelijke oorsprong. Dat zou miljoenen Fransen die aanleunen bij andere religieuze, spirituele en filosofische tradities uitsluiten!¹³

Bovenstaande gegevens kunnen gemakkelijk met tientallen andere voorbeelden aangevuld worden. De voor de hand liggende vraag dringt zich op: hoe is het mogelijk dat een Frankische koning die 1500 jaar geleden leefde en van wie heel wat gegevens nog in een mistig verleden liggen, een dergelijke controverse kan veroorzaken? Op zich is het idee dat de bekering en/of de doop van een vorst als de stichting van een natie wordt gezien, niet zo vreemd.¹⁴ Maar nergens leidde dat tot dergelijke scherpe maatschappelijke tegenstellingen als in Frankrijk. Verschillende oorzaken zijn daarbij te overwegen, waarbij duidelijk wordt dat ofschoon de 'historische' Clovis in 511 gestorven is, de 'mythische' Clovis nog steeds de (vooral Franse) geschiedenis blijft kleuren. Daar de mythische Clovis in een apart hoofdstuk besproken wordt, beperk ik mij tot een zevenmijlslaarzocht doorheen het verleden.¹⁵

Het is nog maar een goede eeuw geleden dat er eveneens hevige trammelan was om en rond de Frankische koning. En dat had veel te maken met de 'middeleeuwse' koningswijding in Reims op 29 mei 1825 van de laatste Bourbon op de troon, Karel x. Daarbij speelden op de achtergrond de doop én wijding van Clovis een belangrijke rol. Sinds de negende eeuw kunnen we inderdaad lezen dat Clovis niet enkel gedoopt maar ook gezalfd werd met een goddelijke olie! En in zijn spoor groeide een traditie die zegt dat ook de volgende Franse koningen met diezelfde bovennatuurlijke olie gezalfd worden! Zoals verder nog ter sprake zal komen, is Clovis op die manier de peetvader van de Franse koningen geworden. Velen gingen trouwens door het leven met de naam Louis, die rechtstreeks afgeleid is van Clovis.¹⁶

In het spoor van die negende-eeuwse Clovis-interpretatie groeide een soort van koninklijke religie die in de loop van de twaalfde en dertiende eeuw tot een samenhangend systeem is uitgegroeid, een systeem dat, zoals Jacques le Goff het formuleert, zijn wortels heeft in de doop van Clovis. Daarmee stopt het niet. In de

vijftiende eeuw wordt de Frank gelijkgesteld aan Lodewijk IX de Heilige (1214-1270). In deze periode loopt de Honderdjarige Oorlog op zijn einde, en het ontluikende nationaal gevoel dat in deze langdurige strijd met Engeland gegroeid is, wordt ook geprojecteerd op de persoon van de Frankische vorst. Dus voor de Franse royalisten stond de naam van Clovis in graniet gebeiteld, en met de wijding van Karel X in 1825 in de kathedraal van Reims kwam Clovis als erfflater van de katholieke monarchie opnieuw prominent in beeld. Volledig in de lijn van deze band tussen Clovis en de adel ligt de mening van onder meer Abbé de Sieyès in zijn politieke pamflet ‘Qu’est-ce que le tiers état?’ (‘Wat is de derde stand?’) en van sommige negentiende-eeuwse historici dat de Franse Revolutie een overwinning is van de Galliërs (*nos ancêtres les Gaulois*) op de Franken! Vanuit Rusland schreef zelfs tsarina Catharina de Grote in 1793 dat de Franse Revolutie een rassenstrijd is waarin de Galliërs de Franken verdreven hebben.¹⁷ En in de na-oorlogse jaren (1947) schrijft de Franse historicus Ferdinand Lot: ‘Vóór Frankrijk was er Gallië of beter gezegd: Frankrijk continueerde Gallië of Gallië was de prefiguratie van Frankrijk. De geschiedenis schrijven van Gallië is de geschiedenis schrijven van Frankrijk’.¹⁸

Dit is niet het einde van het verhaal, want in de negentiende eeuw werd, onder meer via het werk van de toen invloedrijke romantische historicus Jules Michelet, Clovis ook door de republikeinen in huis gehaald.¹⁹ Zeker toen de verhoudingen met Duitsland meer en meer gespannen raakten, zag men hoe Clovis zijn Teutoonse afkomst verloor en geleidelijk aan een Parijzenaar werd! Bekijkt men de overstap naar de twintigste eeuw, dan valt op dat in Frankrijk twee erfenissen leven. Globaal gesproken steunt de ene op die van Clovis-Jeanne d’Arc en de andere op de gebeurtenissen van het jaar II van de Revolutie. Deze ideologische tegenstelling kent tot op de dag van vandaag een fragiel evenwicht in wat de Lotharinger Eric Mension-Rigau de *gallicanie* en de *laïcanie* noemt, of nog de katholieke staatsgodsdienst en de officiële lekenstaat.²⁰ Dat dit hele gedoe rond Galliërs en Franken met een groot en breed succes geparodieerd kon worden in de stripverhalen over Asterix en Obelix (1959 e.v.), leek erop te wijzen dat de scherpe kanten van deze discussie verdwenen waren.²¹

Dat broze samenspel werd in 1996 evenwel grondig verstoord. En voor men het besepte, waren vroegere demonen terug. Eerst en vooral was er de mare dat de paus zelf naar Reims zou komen. Johannes-Paulus II en president Jacques Chirac samen rond een christelijk feest! De scheiding tussen Kerk en Staat bleek in gevaar. Het moet gezegd dat Johannes-Paulus II niet onmiddellijk de meest attente bezoeker was die komt aanbellen met bloemen voor de gastvrouw. Tijdens een eerder bezoek aan Frankrijk in 1980 had de paus zijn homilie in Le Bourget (1 juni) beëindigd met de vermanende vraag: ‘Frankrijk, oudste dochter van de Kerk, ben jij trouw gebleven aan je doopbeloften?’ Was dat toen al hier en daar in het verkeerde keelgat geschoten, dan kwamen deze woorden zestien jaar later als een boemerang terug. Dat in januari 1996 de president van Frankrijk en dus volgens velen de behoeder van de lekenstaat, tijdens een bezoek aan de paus ook al sprak over Frankrijk als ‘de oudste dochter van de Kerk’, goot nog olie op het vuur.

Een tweede bron van ergernis was de datum. Kwatongen beweren dat men 22 september koos om de paus ter wille te zijn. Hoe men het ook draait of keert, in de Franse historische context met zijn moeilijke politieke evenwichten kon men geen slechtere dag kiezen. Of waren de 'klerikalen en de monarchisten' vergeten dat op 20 september 1792 de slag bij Valmy werd uitgevochten en dat de overwinnaars-revolutionairen de dag daarna de Republiek uitriepen? En precies in die septemberdagen, waarop het einde van het koningschap en het begin van republikeins Frankrijk werden herdacht, zou alle aandacht naar de doop van een christelijke held gaan die aan de wieg stond van het koninkrijk! In de hele sfeer daaromheen groeide er opnieuw een bijna negentiende-eeuwse toestand met een katholiek front tegen een republikeins. En midden in dat gewoel stond Clovis, die 'als een nieuwe Constantijn' naar de doopvont schrijdt... op 25 december!

Duidelijk is dat Clovis over de eeuwen heen door de enen bewonderd en door de anderen verguisd werd. Maar welke Clovis komt in al dat verbale geweld naar voren? Blijft de Frankische koning opgesloten in een mythische beeldvorming of zijn er toch voldoende historische bronnen te vinden die ons al was het maar een betrouwbare glimp kunnen geven van zijn (wellicht) dertigjarig koningschap?

Over een vaas die niemand brak

Woedend slaat de soldaat met zijn bijl op een prachtige vaas, roepend dat Clovis maar zijn beurt moet afwachten zoals iedereen. Een moment vol spanning. De andere soldaten kijken ontsteld naar hun koning. Hoe zal hij reageren? De vorst verbijst zijn woede. De hem aangedane vernedering is hij evenwel niet vergeten...

Wat is er gebeurd? In de jaren dat Clovis 'nog in de greep leefde van zijn heidense afgodendienst' gebeurde het dat bij plundertochten ook kerken niet werden gespaard. Zo werd op een dag een mooie vaas geroofd. Remigius, bisschop van Reims, vroeg aan de Frank het geroofde terug te geven. Clovis stemde toe, maar er was wel een probleem. Naar Frankische gewoonte werd de buit verloot en het was dus niet zeker dat hij de vaas in zijn bezit zou krijgen. Daarom vroeg hij aan zijn manschappen een gunst: gaat iedereen ermee akkoord dat hij de vaas krijgt? Zijn soldaten legden zich daar uit eerbied voor hun vorst graag bij neer, behalve één krijger, die vond dat, koning of geen koning, de spelregels gevolgd moesten worden. Dat het hem bittere ernst was, toonde hij door de vaas een flinke mep met zijn strijdbijl te geven. Clovis zei niets, maar een jaar later, tijdens een troepeninspectie in Soissons, kwam zijn beurt. Hij vond dat de wapens van de soldaat niet goed onderhouden waren en smeedt diens bijl op de grond. Verbouwereerd bukte de krijger zich om zijn wapen op

» De 'Vaas van Soissons'. Clovis doodt de weerspannige soldaat, *Grandes Chroniques de France de Charles v*, BNF, dép. des manuscrits, Français, 2813 f.10r

plus cōment il se vengra de celui qui le
contredist . . .

Retourner nous faut a me
matiere que nous auos .i.
petit entreelessee pour aucu
nes matieres et auetures ra
conter qui telles sont a on:

te rapen en van dat moment maakt de koning gebruik om hem het hoofd in te slaan, zeggend: 'Zo heb je in Soissons met mijn vaas gedaan.'

Het verhaal over de vaas van Soissons is een echte klassieker. Ik herinner mij nog alsof het gisteren was de oude prenten van de *Historia*-uitgaven²² ('s *Lands glorie* was de titel van de reeks) waarin bij een op de grond gesmeten kapotte vaas een woedende Clovis oog in oog staat met de onwillige soldaat.

Dat allemaal en nog veel meer lezen we bij Gregorius van Tours (ca. 539-594). Het moet gezegd, deze kronieken schrijvende bisschop wist hoe hij een spannend verhaal moest vertellen. En blijkbaar maakte zijn relaas indruk, want in de zevende eeuw neemt een voor de rest onbekende chroniqueur, de pseudo-Fredegarius, het in zijn *Chronicon* (geschreven ca. 658-660)²³ niet enkel over, maar vult hij het zelfs aan. Zo weet hij te vertellen dat de prelaat die de vaas vroeg niemand minder was dan de befaamde heilige bisschop Remigius van Reims. Volgens Fredegarius' relaas en het testament van Remigius zou de 'vaas' trouwens afkomstig geweest zijn van Reims.²⁴

Alles bij elkaar is het een vlot geschreven verslag van een interessante gebeurtenis die ons onder andere iets vertelt over de plaats van de koning-aanvoerder bij de vijfde-eeuwse Franken. Er is wel een grote 'maar'! De bekende vaas van Soissons werd nooit gebroken. Het is een van die kleurrijke gebeurtenissen die de geschiedenis van de historische Clovis vaak laten overvloeien in de rijke wereld van de legende. Deze legendarische Clovis krijgt steun vanuit talloze afbeeldingen die in de loop van de eeuwen gecreëerd werden.

Zo is er het prachtige negende-eeuwse ivoor met daarop de doop van Clovis én het mirakel van de heilige ampul zoals het een eerste keer beschreven staat bij aartsbisschop Hincmar van Reims. Dat thema is vooral geliefd bij de kunstenaars met prachtige werkjes uit onder meer de veertiende en vijftiende eeuw. Verder vindt men Clovis en Clotilde terug op glasramen, in standbeelden en op schilderijen in zowat alle periodes. We kunnen er niet naast kijken dat Clovis en zijn vrouw de negentiende-eeuwse romantische kunstenaars blijkbaar nauw aan het hart lagen! Hetzelfde geldt trouwens voor de uitbeelding van de veldslagen bij Tolbiac en Vouillé. Vooral de eerste, waarin volgens Gregorius van Tours Clovis met een dreigende nederlaag voor ogen zich wanhopig tot Christus wendt, inspireerde de kunstenaars tot een episch-kleurrijke schildering van het slagveld.

Deze nauwe verwevenheid tussen de historische feitelijkheid en de legendarische werkelijkheid vormt inderdaad, nog meer dan bij Karel de Grote het geval is, een van de grote uitdagingen voor de historicus die deze Frankische koning wil begrijpen. Illustratief voor die overweging is onder meer de 'fundamentele vraag' die bijvoorbeeld de Franse historicus Michel Sot zich stelt: is het, rekening houdend met het gebrekkige bronnenmateriaal, wel mogelijk om een geschiedenis van Clovis te schrijven?²⁵ Deze overweging snijdt weliswaar hout, maar is wellicht toch te pessimistisch. Enkele recente voorbeelden. Tegenover het werk van Laurent Theis, *Clovis de l'histoire au mythe*²⁶, waarin de auteur bij zijn beschrijving van Clovis' heerschappij ronduit zegt: '...voor zover men hierover iets weet...', staat de knappe, wat stout-

moedige biografie van Michel Rouche, *Clovis*²⁷. De Parijse historicus gaat heel ver in zijn bespreking, volgens velen zelfs te ver.²⁸ Ergens tussen deze beide studies positioneren zich onder andere het eerder ‘neutrale’ werk van de Duitse historicus Matthias Becher, *Chlodwig I. Der Aufstieg der Merowinger und das Ende der Antiken Welt* en de bijdrage over de Frankische vorst in *The Merovingian Kingdoms* van Ian Wood²⁹.

Het bestaan van dergelijke uiteenlopende benaderingen zet aan om even te blijven stilstaan bij de bronnen over Clovis, waarbij het al onmiddellijk duidelijk wordt dat men hier toch beter beslagen ten ijs komt dan bijvoorbeeld bij de geschiedenis van de befaamde koning Arthur. Tegelijk blijft het onloochenbaar dat het wel en wee van deze Frankische vorst slechts zelden in het volle licht komt, meestal blijft zijn beeld in de schemer. Maar zoals Godefroid Kurth in 1896 al aantoonde, is dat geen beletsel om toch een knappe, waardevolle biografie over Clovis te schrijven!³⁰

De bronnen: een moeilijke discussie

Waar en wanneer begint en eindigt de geschiedenis van Clovis en waar en wanneer schuift zijn leven in de legende? Kunnen we deze vraag ook stellen in verband met die andere grote Frankische vorst Karel de Grote, dan klinkt ze in het geval van Clovis toch nog dwingender. Zijn optreden is immers, nog meer dan dat van de befaamde koning-keizer, vrijwel nooit in scherpe contouren terug te vinden op het canvas van de tijd. Een boeiende biografie zoals Einhart die schreef over Karel de Grote missen we hier, zoals we ook tevergeefs uitkijken naar kronieken van tijdgenoten.³¹ Voeg daar nog aan toe dat Clovis ook het slachtoffer is van een *damnatio memoriae*! Hij deelt immers in de slechte pers die de Merovingische dynastie kreeg van haar Karolingische opvolgers. Het een en ander brengt met zich mee dat op een zeer omzichtige manier over Clovis’ leven verteld moet worden!

De schaduw van Gregorius van Tours

Nochtans is niet alles drijfzand. Er zijn nog voldoende stukken vaste grond waar we op kunnen verder bouwen. Zo zijn er wat we de bekende ‘klassiekers’ kunnen noemen, met vooral de *Historiën – Libri historiarum decem*, de titel *Historia Francorum* is van latere datum en dekt trouwens niet de volledige lading van het werk – van Gregorius van Tours (ca. 538-594). Geboren uit een adellijke Gallo-Romeinse senatoriale familie werd hij in 573 bisschop van Tours. Van hem bleven zijn commentaren op de psalmen, acht boeken *Miracula* en verder nog werken over de liturgie bewaard.³² Hij is echter vooral bekend gebleven als auteur van de *Historiën*, waarin hij in Boek II een vrij uitgebreid relaas geeft over Clovis’ regering en daarbij aansluitend nog enkele gebeurtenissen beschrijft over het leven en de dood van Clotilde.³³

Ik zei het al eerder: Gregorius is zonder enige twijfel een boeiend verteller.

Maar zoals veel meesters van het goede verhaal heeft hij ook een rijke verbeelding. Het hierboven vertelde verslag van de vaas van Soissons, de strijd tegen de Alamannen waarin een in het nauw gedreven Clovis de God van Clotilde aangeroepen zou hebben, de beschrijving van zijn doop en het verslag van verdere overwinningen op de ‘ketterse’ arianen... zijn zovele gegevens die voortdurend lopen op de grens tussen *Dichtung und Wahrheit*. Deze ‘Vader’ van de Franse geschiedschrijving de ‘Vader’ van de leugen noemen, zoals we onder meer bij de Amerikaanse historica Danuta Shanzer kunnen lezen, is evenwel enkele bruggen te ver.³⁴

Wellicht dichter bij de waarheid staat nog steeds de mening van de Parijse historicus Louis Halphen in een artikel uit 1925³⁵. De bisschop van Tours wil blijkbaar zijn lezers onderwijzen en stelt daarbij zijn held nadrukkelijk voor als een instrument in de handen van God. Clovis is voor Gregorius bijna een heilige! Volgens dat ‘lesmodel’ kneedt hij het leven en optreden van zijn protagonist. ‘Dag in, dag uit onderwierp God de vijanden van Clovis aan zijn heerschappij en vergrootte Hij zijn macht...’³⁶ Zo bekeken, klinkt de teneur van Halphens bijdrage, is Gregorius wellicht wel een godvrezende en eerbare man maar tegelijk ook een gids van wie men de historische wegaanduiding het best niet met gesloten ogen volgt.

Dicht bij deze visie staat de Duits-Amerikaanse hoogleraar Walter Goffart in zijn *Narrators of Barbarian History*. Lezen we Gregorius’ *Historiën* niet als een op zichzelf staand werk maar in samenhang met zijn *Miracula*, dan zien we vooral een auteur die in zijn verhaal God via zijn heiligen de donkere kanten van de menselijke samenleving laat bijsturen.³⁷ De werkelijkheid die de bisschop van Tours waarneemt, staat dicht bij de hemel dan bij de wereld en dat straalt hoe dan ook af op de manier waarop hij volgens ‘zijn’ waarheid zijn visie op de gebeurtenissen weergeeft.³⁸ Hij is en blijft een christelijke auteur die niet in de eerste plaats een geschiedenis van de Franken wil schrijven maar wel een soort van kerkgeschiedenis die bepaalde morele waarden tracht te belichten.³⁹

Dat hij zelf als bisschop van het voor de Franken zo belangrijke Tours actief in zijn tijd stond met een eigen agenda en dat hij zijn relaas bovendien pas begon kort na 573, dus meer dan zestig jaar na Clovis’ dood, moet uiteraard ook in rekening worden gebracht.⁴⁰ Zijn persoonlijke betrokkenheid en functie maken hem ongetwijfeld tot een boeiende figuur, maar plaatsen tegelijk een knipperlicht bij zijn weergave van de gebeurtenissen.

Het blijft echter een feit dat zijn werk flink werd nagevolgd en voor latere historici een duidelijke inspiratiebron bleef. Dat blijkt uit het werk van de pseudo-Fredegarius (ca. 643-660), het *Chronicon*.⁴¹ en het *Liber Historiae Francorum* (726-727). Deze anonieme auteurs gebruiken Gregorius’ *Historiae* op een eerder creatieve manier: namen en gebeurtenissen worden toegevoegd en voor een interessante of wat pittige anekdote is er, precies zoals bij hun grote voorbeeld, steeds ruimte.⁴² Zo leest men bij Fredegarius – en dat voor het eerst – over de Trojaan Priamus, die de eerste koning van de Franken zou zijn geweest. Via een avontuurlijke tocht raakt een deel van de Trojanen tot aan de Rijn... Een variante is te vinden in het *Liber Historiae*

Francorum. Na de val van Troje komt een groep vluchtelingen uiteindelijk aan in de Romeinse provincie Pannonië, waar ze de stad Sicambria stichten. Door problemen met de Romeinse keizer belanden ook zij ten slotte aan de oevers van de Rijn...⁴³ Zoals gezegd loopt hun verhaal niet steeds langs stevige historische wegen!

De hagiografen laten zich eveneens niet onbetuigd. Een in het oog springend voorbeeld is Jonas van Bobbio, monnik en abt (ca. 600-na 659) die in zijn *Vita Vedastis, episcopi Atrebatensis* (Leven van de heilige Vaast, bisschop van Atrecht - tweede helft vijfde eeuw - 540) ook over de befaamde slag tegen de Alamannen, dat 'woest volk', bericht. Deze vita, geschreven rond het midden van de zevende eeuw, heeft ofwel dezelfde bronnen gebruikt als Gregorius of gaat terug op de bisschop van Tours. In ieder geval worden de veldslag, de bekering en de doop hier eveneens verteld. Weliswaar krijgt in de voorbereiding tot de doop de heilige Vaast een belangrijke rol en kent de confrontatie in Tolbiac een ander slot. De koning van de Alamannen wordt niet gedood, maar komt met zijn manschappen onder het gezag van Clovis.⁴⁴ Ondanks het feit dat in dit heiligenleven de heilige Vaast centraal staat, krijgt ook Clovis ruim aandacht. De tekst opent zelfs met een verwijzing naar de regering van de Frank. Een onderscheid maken tussen een historisch en hagiografisch werk is in deze vroege middeleeuwen weinig of niet zinvol.⁴⁵ Dat blijkt trouwens ook uit de vita van Geneveva van Parijs, die verder nog voluit besproken wordt.

Bovengenoemde auteurs en een aantal van hun smaakmakende collega's uit een latere periode komen samen met enkele hagiografische werken nog aan bod bij de beschrijving van de manier waarop Clovis in de Franse dynastieke en kerkelijke geschiedenis wordt binnengevoerd.⁴⁶

Zoals ik al zei, is Gregorius' werk de bron bij uitstek. In zijn genre is het een niet te missen boek. Niettemin blijft het een merkwaardige zaak dat ondanks de tegenstrijdigheden en soms dubieuze voorstellingen van zaken die we er in vinden, deze *Historiën* het portret van Clovis ook nu nog grotendeels blijft bepalen.⁴⁷ Het werk schijnt voor de geschiedenis van Clovis en de Merovingers onvervangbaar te zijn. Duidelijk zegt het de Engelse historicus John Michael Wallace-Hadrill: 'Of we het nu graag hebben of niet maar Clovis is de Clovis van Gregorius, hij is Gregorius' *magnus et pugnator egregius* (een grote en voortreffelijke krijgsman), hij is de man die de Salische Franken tot het katholicisme en tot een soort *romanitas* bracht, hij is de vader van zijn dynastie'.⁴⁸ Deze uitspraak illustreert de geringe oogst aan deugdelijke bronnen waarover we kunnen beschikken. Met de *Historiën* van Gregorius van Tours is het een beetje als in het land der blinden waar éénoog koning is. Toch is dat misschien te pessimistisch.

Een interessante briefwisseling

Dat de oogst klein is, ontkent niemand. Maar toch! Zoals gezegd is het niet allemaal drijfzand! Gregorius' werk vormt immers niet de enige lichtbron om Clovis' tijd te

verhelderen. Misschien te scherp maar toch grotendeels terecht stelt de Amerikaanse historicus William M. Daly in een artikel met de wat uitdagende titel ‘Clovis: How Barbaric, How Pagan’ dat heel sterk in het licht. Zijn betoog klinkt overtuigend!⁴⁹

De gangbare voorstelling van Clovis die nog steeds domineert in de Engelse en Amerikaanse geschiedschrijving, steunt haar negatieve beeld van de Frankische koning op secundaire bronnen die een halve eeuw en nog later na zijn dood zijn geschreven. Dat is moeilijk te begrijpen, vindt Daly, temeer daar er eigentijdse bronnen bestaan die dit beeld van een onbehouden barbaar wel kunnen nuanceren.⁵⁰ Zo vormen naast de tekst van de *Lex Salica* en die van de canons van het Concilie van Orléans (511), waarvan een deel op rekening is te schrijven van Clovis, vooral enkele brieven interessante lectuur. Ook de *Vita Genovefae* (Het leven van de heilige Geneveva van Parijs) past in deze reeks. Daar deze circa 520 werd geschreven, kunnen we haar ook nog als een eigentijdse bron zien. Trouwens, zoals zal blijken, is het best mogelijk dat Geneveva een belangrijke rol speelde in de manier waarop Clovis zijn koningschap heeft ingevuld en moet haar biografie dus meegenomen worden.

In de eerste plaats zijn er de brieven, te beginnen met die van bisschop Remigius van Reims (436/437-533). Een eerste brief dateert uit het begin van Clovis’ koningschap (481-482), een tweede werd ongeveer twintig jaar later geschreven en een derde sluit aan bij het overlijden van de koning (kort na 511). Remigius is een belangrijke prelaat - zijn naam en faam als heilige zullen trouwens in volgende eeuwen toenemen - die in het jaar van Clovis’ troonsbestijging al ongeveer twintig jaar bisschop van Reims was. Afkomstig uit een elitaire en rijke Gallo-Romeinse familie genoot hij een klassieke Romeinse opleiding en als een nog jonge man van ongeveer tweeëntwintig jaar werd hij in 459 tot bisschop gewijd.

Op dat moment is hij al getuige geweest van belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen. Geboren in 436/37 heeft hij het West-Romeinse Rijk zien wegdeemsteren onder Valentinianus III (vermoord in 455) en zijn opvolgers, was hij oud genoeg om in 451 de inval van Attila en zijn Hunnen mee te maken en om in 455 de verhalen te horen over de vreselijke plundering van Rome door de Vandalen. De onrust die ook de jaren daarop nog om zich heen greep, maakte hij als bevoorrecht getuige mee vanuit zijn bisschoppelijke zetel te Reims, de hoofdplaats van Belgica Secunda.

Het is vrijwel zeker dat Remigius niet enkel Clovis van op afstand kende, maar bij manier van spreken ook vriend aan huis was. Klinkt de eerste brief waarin de bisschop de jonge koning verwelkomt, gelukwenst en raad geeft, zeker achtingsvol maar toch ook wat belerend formeel, dan is de tweede bijvoorbeeld in een heel wat warmere toonaard geschreven. Schrijver en geadresseerde lijken elkaar goed te kennen en er spreekt duidelijk een oprecht meevoelen uit bij de dood van Clovis’ zuster Albofledis († 499/500). Uit het tweede en derde schrijven kan blijken hoezeer de politiek-religieuze horizon van Clovis zich gedurende de dertig jaar van zijn koningschap heeft verruimd.⁵¹

Zijn brieven, geschreven door iemand die midden in het tijdsgebeuren staat, blijven interessante tijdsdocumenten. Ze krijgen een bijkomend pigment door de

eigen conservatieve plaats die Remigius inneemt in de verhouding tussen bisschoppen en de koning. Zoals verder nog aan bod komt, nam de oude bisschop onder de prelaten van zijn tijd gaandeweg een eenzame positie in. En dat was meer dan een botsing tussen generaties. Het betrof een conflict waarin de relatie tussen Kerk en Staat de inzet was. Bleef men vasthangen aan het oude constantijnse model van de priester-keizer of volgde men de nieuwe inzichten van paus Gelasius I met zijn tweezwaardendoctrine?⁵² Het spreekt voor zich dat het antwoord op deze vragen mee de betekenis van Clovis zal bepalen.

Naast Remigius komt een brief van bisschop Avitus van Vienne (ca. 450/ 460-ca. 518)⁵³ eveneens opvallend in beeld en dat niet het minst omdat zijn schrijven aan Clovis het enige eigentijdse document is waarin over de doop wordt gesproken. Precies zoals zijn collega uit Reims, die hij trouwens kende, kwam ook Avitus uit een invloedrijke politieke en intellectuele familie. Zo vinden we onder zijn verwanten een keizer terug en Sidonius Appolinaris (ca. 431-ca. 486), een van de bekendste dichters uit die tijd. Circa 490 werd hij in opvolging van zijn vader bisschop van Vienne. Daar deze stad de favoriete verblijfplaats was van de Bourgondische koningen, werd hij vanuit zijn functie betrokken bij de grote politieke en religieuze problemen van het moment. Later kom ik daar nog op terug. Hier vermeld ik het enkel als achtergrond om zo de betekenis van zijn brief aan Clovis beter te kunnen inschatten.

Wellicht had deze brief, waarin Avitus de koning gelukwens met zijn doop, het eindeloze debat over de juiste datum van die plechtigheid kunnen afsluiten. Een blijkbaar overrijverige klerk heeft de dagtekening (en eindconclusie) echter onleesbaar gemaakt, waardoor de datering van dit document en dus ook van de doopplechtigheid enkel maar bij benadering kan gebeuren! Ook op basis van deze brief blijft de datum van die plechtigheid ergens zweven tussen het einde van de vijfde en het begin van de zesde eeuw. De brief is zeker eigentijds en te plaatsen na november 498 en vóór april 505, of misschien scherper nog tussen 498 en 500.⁵⁴

Dit schrijven bevat enkele opvallende inzichten over de betekenis en de omstandigheden van Clovis' doop. Zo verwijst Avitus als 'motor' achter Clovis' bekering niet naar Clotilde, noch naar een veldslag tegen de Alamannen. Wellicht speelt het graf van de heilige Martinus in Tours er een belangrijk rol in! Verder zouden we uit zijn tekst kunnen besluiten dat Clovis niet vanuit het heidendom maar wel vanuit het arianisme de stap naar het christendom heeft gezet.⁵⁵

Boeiende lectuur zijn vervolgens ook enkele brieven van Theodorik de Grote (451, koning 493-526), de bekendste vorst van de Ostrogoten. Twee ervan zijn gericht aan Clovis, vier andere zijn geadresseerd aan collega's-vorsten en handelen ook over de Frankische koning.

Theodorik, opgeleid in Constantinopel, veroverde in de periode tussen 488 en 493 Italië, schakelde door moord de kersverse Germaanse heerser in Rome Odoaker uit en werkte zich op tot een van de machtigste vorsten in zijn tijd. De manier waarop hij dat realiseerde, komt verder nog uitgebreid aan bod. Laat ik hier al zeggen dat hij dat onder meer nastreefde via een uitgekende huwelijkspolitiek. Zo was hij zelf ge-

trouwd met Clovis' zuster Audofleda († na 526), een familieverwantschap waarnaar hij trouwens verwijst in de eerste zin van zijn brief uit (wellicht) 506: '*Ludvin Regi Francorum Theodericus Rex*. (Aan Clovis, koning van de Franken, koning Theodorik)... we verheugen ons over de verwantschap via een huwelijk...'⁵⁶

Ofschoon hij Clovis genegen lijkt te zijn, overheerst in zijn brieven toch een zeker paternalisme als van een klassieke geschoolde geest die zijn barbaarse verwant belerend en vermanend toespreekt. Dat Theodorik de Grote hoog opliep met de Romeinse cultuur is onmiskenbaar. Boëthius en Cassiodorus, die beiden in zijn dienst werkten, zijn daarvan sprekende voorbeelden. De filosoof Boëthius zou evenwel ondervinden dat aan Theodoriks liefde voor de antieken grenzen waren. Toen hij die overschreed, werd hij zonder pardon terechtgesteld († 524). Cassiodorus, een minder diepgaand denker dan Boëthius, werd de gewaardeerde secretaris van de koning en wellicht was hij het die op de achtergrond het plan van de koning om de ariaanse Goten en de katholieke Romeinen als aparte gemeenschappen blijvend te laten samenleven, uitdacht. In ieder geval schreef en dacht hij – wellicht speelde dat ook bij de klassiek opgevoede Theodorik een rol – vanuit een 'hogere cultuur', keek hij neerbuigend naar die onbeschaafde Frank uit het noorden.

Een sprekende anekdote om dat te illustreren. In een briefje aan Boëthius legt Theodorik uit dat Clovis, verleid door de faam van hun feesten, hem een citerspelerzanger heeft gevraagd: '*Cum rex Francorum convivii nostri fama pellectus a nobis cit-haroadum...*' Hij stelt voor dat Boëthius, van wie hij de kwaliteiten op het gebied van muziek kent, iemand zou aanduiden. Cassiodorus, die hier als secretaris optreedt, stuurt een zanger-citerspeler naar Clovis, waarbij hij aan Boëthius langs zijn neus weg verklapt dat hij hoopt daarmee dezelfde uitwerking te hebben op de woeste harten van de barbaren als Orpheus op de dieren had.⁵⁷

Ook van Clovis zelf is een schrijven bewaard gebleven. Het gaat hier om een brief van de koning gericht aan de bisschoppen. Zeer waarschijnlijk werd deze brief geschreven in de context van zijn militaire campagne tegen de Visigoten. Clovis verwijst hierin naar de richtlijnen die zijn troepen hebben gekregen in verband met de bescherming van kerken, weduwen en wezen, kloosterzusters... in het oorlogsgebied. Indien er toch aantoonbare klachten zijn, moeten die opgevolgd worden. Deze brief toont een koning die niet enkel met gezag spreekt, maar ook de gebruiken in de Galische kerk kent.⁵⁸

Dat laatste punt blijkt ook uit zijn betrokkenheid bij het al vermelde Concilie van Orléans. Niet enkel zou hij de kerkvergadering hebben bijeengeroepen, hij stelde ook de agenda op en kreeg uiteindelijk de besluiten ter goedkeuring voorgelegd.⁵⁹

Ten slotte is er de uitgave van de Salische wet, waarvan de inhoud doorgaans aan Clovis wordt toegewezen. Ik zeg 'doorgaans' omdat er inderdaad ernstige bezwaren zijn tegen deze voorstelling van zaken. Toch pleiten twee factoren voor het auteurschap van Clovis. Een eerste factor is de omvang van zijn veroveringen, die de Frankische koning op het niveau brengt van zijn Bourgondische en Visigotische collega's, die hun koningschap telkens 'opsmukten' met een legislatieve activiteit en

uitgave. Dat Clovis dat voorbeeld wilde volgen, ligt voor de hand, temeer omdat hij zich wilde tonen als een modelheerser in de lijn van de keizer van het Romeinse Rijk. Een tweede argument vinden we in de tekst zelf, waaruit blijkt dat de overwinning in Vouillé tegen de Visigotische koning in 507 al een feit was toen de tekst werd opgesteld.⁶⁰ Op zijn bestuurlijke en wetgevende werk kom ik verder terug.

De Vita Genovefae

Werd de authenticiteit van deze *Vita Genovefae* (biografie van de heilige Geneveva van Parijs) ooit in vraag gesteld, dan twijfelt er op dit moment niemand meer aan dat het gaat over een werk geschreven circa 520. Vroeger was dat inderdaad anders. Rond de datering en waarde van deze vita woedde een heuse strijd tussen Duitse protestanten en Franse katholieken, die vooral in de sfeer van het opgeklopte nationalisme in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog hoog oplaaide. Tussen 1881 en 1926 kon men zelfs spreken over ‘oorlogen’, de *bella genovefensia*.⁶¹ De toon van het debat wordt goed geïllustreerd door een uitspraak uit 1916 (!) van de Duitse historicus Bruno Krusch, die de *Vita Genevofae* uit de zesde eeuw had ‘verbannen’: ‘De titel van mijn artikel uit 1892 “De falsificatie van de Vita Genevofae” (*Die Fälschung der Vita Genovefae*) weerklinkt als een oorlogskreet in het land van de heilige en in de rangen van de katholieke wetenschap.’⁶²

Toen de geesten uiteindelijk toch in rustiger vaarwater kwamen, konden een Duitse en een Canadese historicus, Martin Heinzelmann en Joseph-Claude Poulin, in hun *Les Vies anciennes de sainte Geneviève de Paris. Etudes critiques* (1986) de tekst op goede gronden identificeren als geschreven rond de jaren twintig van de zesde eeuw, hoogstwaarschijnlijk door een priester afkomstig uit Bourgondië.⁶³

Daarmee is natuurlijk niet alles gezegd. Zoals Ian Wood in zijn recensie van dit werk aanduidt, kunnen we wel overtuigd raken dat deze vita ongeveer achttien jaar na de dood van de heilige geschreven is, maar kunnen we vraagtekens blijven plaatsen bij de manier waarop vooral Martin Heinzelmann dat levensverhaal als een historische bron hanteert. Dat we het feitenrelaas niet kunnen toetsen aan andere bronnen, maakt dat verhaal onbetrouwbaar. Wel geeft Wood onmiddellijk toe dat dit niet betekent dat deze vita een vervalsing is! Hij wijst in dat verband trouwens op een verschil tussen ‘betrouwbaarheid’ en ‘authenticiteit’. Poulin sluit in zijn boek daarbij aan in het onderscheid dat hij maakt tussen een ‘vérité historique’ en een ‘vérité spirituelle’.⁶⁴ Wat geldt voor Gregorius’ werk, geldt wellicht ook voor de *Vita Genovefae*: de werkelijkheid die de auteur beschrijft, is opgebouwd rond een heilige die als een ‘werktuig’ van God optreedt.

Geneveva is geboren circa 420 uit een gegoede familie, waarvan minstens een van beide ouders Frankisch was. Van in haar jeugd koos zij voor een aan God gewijd leven, wat haar niet verhinderde om op het publieke forum van Parijs een vooraanstaande rol te spelen. Zij moet zeker indruk hebben gemaakt in 451, toen de inval-

lende Hunnen onder Attila de stad Parijs spaarden... wat de opgeluchte inwoners toeschreven aan de moed en de gebeden van Genoveva. Vermoedelijk speelde vooral haar correcte inschatting van Atilla's bedoelingen een beslissende rol in haar optreden. Evenwel, toen jaren later Clovis' vader Childerik († 481) Parijs belegerde, zorgde de heilige er opnieuw voor dat de stad bevoorraad kon worden. Bij die gelegenheid zou ze trouwens de Frankische belegeraar ontmoet hebben, een ontmoeting die naar verluidt flink wat indruk maakte op Childerik.

Niet enkel in Parijs, maar ook in een ruimere, Gallische context krijgt ze naam en faam, zowel door haar heiligheid als door haar politiek inzicht! Zeker is daarbij dat Clovis en Clotilde goede bekenden worden van haar. De vita is trouwens hoogstwaarschijnlijk in opdracht van de Frankische koningin geschreven.

In dat werk komt zeker één keer (en misschien ook tweemaal) Childerik naar voren. Eénmaal komt Clovis zelf erin aan bod. Vooral boeiend in haar verhaal is echter dat het de moderne lezer een soms kleurrijke inkijk geeft in het leven in de vijfde eeuw. Haar betekenis in de maatschappelijke ontwikkeling van Gallië en haar klaarblijkelijke invloed op Clovis en Clotilde komen verder uitgebreid aan bod.

Het rijtje van eigentijdse bronnen is niet groot, maar geeft toch een basis om voorzichtiger verder te werken. Vooraleer we de stap zetten naar de 'historische' Clovis toch nog drie opmerkingen.

In de eerste plaats en meer algemeen moeten we er rekening mee houden dat de historiografie duidelijk gekleurd wordt door de groeiende invloed van de Kerk en haar wereldbeeld. Dat maakt onder andere dat, zoals verder zal blijken, figuren als Genoveva van Parijs en Clotilde parallel met de zich ontwikkelende tijdgeest telkens anders naar voren komen. Het geschiedverloop is daarenboven steeds in meerdere of mindere mate een heilsgeschiedenis, waar men vertrekkend van de schepping op weg is naar het Laatste Oordeel, wat de relatie tussen het verleden en het 'nu' uiteraard tekent.⁶⁵

Vervolgens valt op dat uit de bovenstaande documenten een Clovis naar voren komt die niet volledig lijkt te sporen met het beeld dat Gregorius van Tours, de pseudo-Fredegarius en de anonieme auteur van het *Liber Historiae Francorum* uittekenen. Bij Gregorius bijvoorbeeld loopt Clovis wel 'met een rechtschapen hart in het aangezicht van de Heer en zijn daden zijn Hem welgevallig', maar dat neemt niet weg dat op sommigen bladzijden het bloed zo van tussen de regels loopt. Om zijn gebied te kunnen uitbreiden of lastige concurrenten uit te schakelen schuwt de Frankische koning bedrog noch geweld. In de vermelde eigentijdse bronnen blijven

📖 De heilige Genoveva gezegend door de bisschoppen Germanus en Lupus, glasraam in de kerk van Zepperen, atelier Bardenhewer in Brussel, 1902

daarentegen dergelijke verwijzingen afwezig. Beklemtoond is daar zijn opbouwende werk als koning en als verdediger van Kerk en land. Zelfs in de brieven van Theodorik de Grote – zeker geen doetje en tegelijk toch iemand die zich onafhankelijk kon opstellen – blijven de gruwelverhalen achterwege. Zoals al werd gezegd spreekt hij onder meer wel over de vraag van Clovis naar een goede zanger- citerspeler. Cassiodorus maakte zich er nog vrolijk om... Maar goed, dat is niet onmiddellijk iets wat een *Bauernkönig* of een massamoordenaar zou vragen.

Daar blijft het niet bij. Ook op andere, vaak belangrijke punten divergeert de berichtgeving. Over het anti-arianisme bijvoorbeeld als drijfveer van zijn oorlogen blijft het in de eigentijdse bronnen stil. Ook de zo befaamde veldslag bij Tolbiac blijft volledig buiten beeld. Volgens Gregorius van Tours zou Clovis in het vijftiende jaar van zijn regering tijdens een gevecht met Alamannen bij Tolbiac ernstig in de problemen zijn geraakt. In zijn wanhoop richtte hij zich tot Jezus Christus, die Clotilde de zoon van God noemde. Hij zou zich bekeren en laten dopen indien Hij hem de overwinning op zijn vijanden zou geven. Zo gebeurde en de koning liet zich dopen. Toch wel een belangrijk feit... maar niettemin nergens vermeld in die eigentijdse documenten.⁶⁶ Wat Clovis hier bij Gregorius overkomt, doet onmiddellijk denken aan de veldslag bij de Milviusbrug (28 oktober 312), waar de Romeinse keizer Constantijn de Grote met Christus' hulp (*in hoc signo vinces*) de overwinning behaalde op zijn 'heidense' tegenstander. Deze constantijnse voorstelling van zaken zegt wellicht meer over Gregorius' visie op zijn eigen tijd dan over het bekeringsproces van Clovis.

Met het bovenstaande suggereer ik niet dat Clovis een onschuldige koorknaap is geweest. We kunnen redelijkerwijze aannemen dat hij nogal losjes met zijn strijdbijl omging. Dát is het punt niet. De waarde van die brieven ligt vooral in het feit dat ze helpen een meer evenwichtig beeld van de Frankische koning te schetsen. Hij is inderdaad de man die list en moord niet schuwt, maar tegelijk is hij ook degene die de redactie van de *Lex Salica* begeleidt. Hij is de vorst die meedogenloos kan zijn, maar evenzeer is hij de drijfveer achter de bouw van een kerk op de begraafplaats van Geneveva. Niemand kan om de *Historiën* van Gregorius heen, maar het is goed dat we die toch wel complexe personen en gebeurtenissen uit het verleden eens vanuit diverse hoeken kunnen bekijken. Ons beeld van hun wedervaren kan er enkel maar genuanceerder en (wellicht) correcter door worden.

Enkele moderne visies op Clovis

In de Clovis-viering van 1896 komt vooral de naam naar voren van de Luikse historicus Godefroid Kurth, die met zijn wetenschappelijk onderbouwde studie over de Frankische koning een boek schreef dat over de jaren heen blijft boeien. Datzelfde succes zal wellicht ook de Parijse hoogleraar Michel Rouche te beurt vallen. 'Zijn' *Clovis* uit 1996 is en blijft tot op de dag van vandaag een referentiewerk.⁶⁷

Om de vergelijking tussen Godefroid Kurth en Michel Rouche verder te actua-

liseren voeg ik er de namen aan toe van de Franse historicus Laurent Theis (1996) en van de Duitser Matthias Becher (2011).⁶⁸ Samen illustreren ze duidelijk de relatie tussen de visie op Clovis en de eigen leefwereld van de historicus. De Clovis van Kurth is uiteraard herkenbaar in die van Rouche, maar valt er hoegenaamd niet mee samen. Laat ik al onmiddellijk zeggen dat deze vaststelling op geen enkele manier de waarde van het historische métier ondergraaft. Op die manier kunnen we immers kennismaken met verschillende invalshoeken en de daarbij horende inzichten en wordt onze kennis van de betrokken periode uitgebreid en verdiept. Zoals ik al eerder schreef, kan het historisch onderzoek nooit tot een definitief resultaat komen. De betekenis van het verleden wordt immers mede bepaald door die van het heden. Daar het heden voortdurend wegglijdt in het verleden, zal ook de geschiedbenadering steeds en noodzakelijk een nooit eindigende tocht zijn.⁶⁹

Godefroid Kurth: geschiedschrijving vanuit een Frans-katholieke visie (1896)

Hierboven kwam het al ter sprake: de negentiende-eeuwse kunstenaars hebben het optreden van Clovis niet steeds met evenveel talent maar in ieder geval met veel ijver op doek gezet, in steen uitgehouwen of op het toneel met woord en gezang opgevoerd. Zijn doop, de veldslagen bij Tolbiac en Vouillé, de vaas van Soissons, zij aan zij met Clotilde... waren alle taferelen, lyrische stukken en muziekwerken die toen een publiek vonden. En vaak met succes: ook nu nog kunnen we trouwens met genoegen luisteren naar Clotilde die in de Prix de Rome-Cantate *Clovis et Clotilde* van Georges Bizet over Clovis zingt: 'Il est si beau' (première op 3 oktober 1857)!

Dat de Frankische koning goed in de markt lag, bewijst het succes van enkele vrome en/of conservatief-monarchistische geschriften, die evenwel de toets van een wetenschappelijke geschiedschrijving niet kunnen doorstaan! Zo kende een uitgave van de Bibliothèque des Écoles Chrétiennes, *Clovis et son époque*, tussen 1846 en 1865 zeven herdrukken. In dit boek, waarin de auteur zich richt tot de 'jeunes lecteurs', stelt hij zijn lezers gerust. Het gaat er in dat verre verleden vaak wel brutaal aan toe, maar steeds overheerst een 'levend geloof en altijd is er de liefde voor de eer en de vrijheid'. Trouwens, zo gaat hij verder, hoe ver jullie ook kunnen kijken, heb geen angst, want 'notre mère patrie', dit land van ons allen, is het land van de dapperen en geen enkele daad van lafheid is er waarover we ons zouden moeten schamen. De auteur, die blijkbaar goed op dreef kwam, meent verder dat de vroomheid van Clotilde, de grootsheid van Clovis en de heiligheid van de heilige Genoveva - op het einde handelt een apart hoofdstuk over deze Parijse heilige - buiten kijf staan en als voorbeeld kunnen dienen.⁷⁰ Dit boek is geen uitzondering, andere volgden, vaak met titels die geen twijfel lieten bestaan over de royalistische of religieuze dimensie.⁷¹

Een voorbeeld is dat van de Rijksleerling Victor Canet, *Clovis et les origines de la France chrétienne* (1888). Op de titelpagina prijkt een veelzeggend motto:

Gesta dei per Francos (Gods daden via de Franken). Sprekend over de Franken in het algemeen en over Clovis in het bijzonder en handelend over onze politieke en religieuze oorsprong denken we, zo schrijft hij, aan Frankrijk, aan onze koningen, aan de Kerk... en hij besluit zijn woord vooraf met erop te wijzen dat in de vijfde eeuw de kiemen te vinden zijn van 'de grootheid van ons vaderland en van de dienst aan God'. Volledig in deze lijn verder gaand opent hij zijn eerste hoofdstuk (*La Gaule indépendante*) met een verwijzing naar de goddelijke voorzienigheid, die aanwezig is zonder evenwel de individuele verantwoordelijkheid van de mensen weg te nemen.⁷² Hoe succesvol sommige van deze uitgaven ook waren, de academische, professionele geschiedschrijving die rond 1870 in het universitaire onderwijs haar opwachting maakte,⁷³ hield evenwel deze boot af. De bestaande publicaties werden in de wetenschappelijke wereld afgedaan als de wat maffe producten van vrome zielen.

Dat 'wetenschappelijk' stilzwijgen over wat blijkbaar stilaan een nationale figuur werd, heeft wellicht veel te maken met de neiging in de academische historiografie om de geschiedenis niet meer op te bouwen rond belangrijke personen of zogenaamde helden. De geschiedenis van Frankrijk werd niet meer opgebouwd rond de grote koningen, maar rond de 'natie', het volk.⁷⁴

Het werk van de Belgische historicus Godefroid Kurth (1847-1916) vormt daarop een gelukkige uitzondering. Deze hoogleraar aan de universiteit van Luik, die zich zowel thuis voelde in de Duitse als in de Franse cultuur, studeerde in Berlijn en Parijs bij leermeesters die de professionalisering van de geschiedbeoefening nastreefden.⁷⁵ In de lijn van deze nieuwe wind verscheen van hem in 1896 zijn biografie over Clovis.⁷⁶

Vanuit diverse hoeken bekeken springt deze publicatie in het oog, we kunnen ze bijna moedig noemen. In de eerste plaats is er het onderwerp, dat zich vanuit de zeer schaarse bronnen moeilijk laat vatten. Een academisch historicus die aan een dergelijke biografie begon, speelde dus mogelijk met zijn reputatie. De Luikse historicus was zich trouwens maar al te zeer bewust van de onzekere weg die hij opging. 'De geschiedenis van Clovis is voor een groot deel misvormd door legenden en het is een van de belangrijkste doelstellingen van dit boek om onder de grillige vormen van de epen de duidelijke contouren van de geschiedenis terug te vinden', schrijft hij. Sprekend over het weinig betrouwbare bronnenmateriaal gaat hij verder dat daarom 'tot grote ergernis van de lezer, men zou moeten beginnen discussiëren daar waar men het liefst zou willen vertellen...'. Nochtans hoopt hij 'dat het [de auteur] toegelaten is om de lezer uit te nodigen om enkele momenten in het atelier van de kritische benadering door te brengen'.⁷⁷

Vervolgens verschijnt het boek op een geladen ogenblik. Het herdenkingsjaar van Clovis' doop zorgde immers ook toen al voor de nodige commotie. Binnen de katholieke partij zat niet iedereen op dezelfde golflengte, een bepaalde groep verdedigde door dik en dun de doop van Clovis als de geboortedatum van Frankrijk, anderen pleitten dan weer voor een meer kritische benadering van die gebeurtenis. Daarbovenop kwam een tegenstelling tussen klerikalen en antiklerikalen, nog verscherpt door enkele op zich al sterk politiek-symbolisch geladen gebeurtenissen

zoals de Centenaire van de Franse Revolutie in 1889 en de affaire rond Dreyfus vanaf 1894. Men kon er dus van op aan dat Kurth's boek nauwlettend zou worden gelezen en besproken.

De inhoud werkt dat laatste zeker in de hand. Kurth beklemtoont immers duidelijk de nauwe band tussen christendom en beschaving. Dankzij de katholieke Kerk ontsnapte Clovis aan de chaos en de vlugge ineenstorting van het regime die vele andere invallers overkwamen. De Kerk, meent Kurth, is hier 'un genie bienveillant' die Clovis bij de hand heeft genomen en doorheen de ruïnes van vernietigde samenlevingen heeft geleid!⁷⁸ De doop van Clovis die 'van de Frankische natie de oudste dochter van de katholieke Kerk' maakte, plaatst Frankrijk feitelijk in het brandpunt waar christendom en beschaving elkaar raakten! Clovis die via zijn overgang naar het katholicisme tegelijk de stichter van Frankrijk wordt, stelt daarmee dus een daad die, in de geest van Victor Hugo, zijn weerslag heeft op de hele wereld!⁷⁹

Vervolgens stelt Kurth Clovis' optreden voor als een soort van vreedzame verovering van Gallië via een pact dat werd gesloten tussen de Franken en de Gallo-Romeinse geestelijkheid. Deze opvatting hield in dat de Frankische vorst de romanisering van heel Gallië had ingezet, een mening die op het einde van de negentiende eeuw met haar nog levendige Germaanse en Romaans-Franse tegenstelling niet overal op gejuich werd onthaald.⁸⁰

Deze controversiële inhoud bracht Kurth in een vaak meeslepende taal tot bij de lezer. Hij is niet de koele observator, maar integendeel een actor die op sommige momenten voluit meeleeft met zijn held. 'Ik kan zeggen dat ik geleefd heb met mijn held...', zo beëindigt hij de inleiding. Niettemin steunt zijn boek ook op een ernstig bronnenonderzoek. Zo springt een interessante *Appendice* in het oog met daarin een vrij uitvoerige en kritische voorstelling van de door hem gebruikte bronnen. Hij blijft omstandig stilstaan bij onder meer Gregorius van Tours, bij de vele heiligenlevens uit de periode (vrij ampel bij de vita van Genoveva van Parijs), bij de brieven, bij mondelinge overleveringen die hun weg vonden in diverse bronnen enzovoort. Eén zaak wil ik hier beklemtonen: hoeveel eerbied en waardering hij ook heeft voor de bisschop van Tours, toch waarschuwt hij zijn lezers voor de grote vermenging van waarheid en legende die dit zesde-eeuwse werk kenmerkt. Al voeg ik er onmiddellijk aan toe dat hij minder streng is dan zijn Duitse collega Wilhelm Junghans.⁸¹

In zijn *Clovis* tracht Godefroid Kurth ongetwijfeld op een kritische manier zijn 'held' te beschrijven en begrijpen. Maar dat een historicus nooit over zijn eigen schaduw als mens kan springen⁸², is een inzicht dat hier duidelijk bewaarheid wordt. Kurth is niet enkel een ernstig historicus maar tegelijk - en wellicht precies daarom - ook iemand die voluit in zijn eigen tijd staat. Dat laatste beleeft hij als een overtuigd christen, als een - om een woord van zijn beroemde leerling Henri Pirenne te gebruiken - *miles Christi* (een soldaat van Christus).⁸³ Zijn gelovig engagement kleurt inderdaad heel wat bladzijden en geeft aan een aantal feiten een buitenmatige of zelfs onjuiste, betwistbare draagwijdte. De rol die hij de Kerk laat spelen is in haar eenzijdige grandeur inderdaad vaak moeilijk te aanvaarden.

Hetzelfde geldt voor heel wat daden van Clovis en van Clotilde. Wanneer Kurth het gebed om hulp dat Clovis tijdens de slag bij Tolbiac naar de hemel stuurt, voorstelt als volgt: ‘Le cri de Clovis a traversé les siècles et l’histoire en gardera le souvenir à jamais’ (De kreet van Clovis klinkt over de eeuwen heen en de geschiedenis zal zich dat steeds blijven herinneren) en erop laat volgen dat het hier gaat over de overwinning van Clovis... ‘of beter gezegd over een overwinning van het christendom op het heidendom’,⁸⁴ is het wel even slikken. Zelfs wanneer we rekening houden met een negentiende-eeuwse stijl die alles in felle toonaarden plaatst, is het duidelijk dat deze interpretatie uitgaat van Kurths visie op wereld en Kerk en zich te ver van de gekende en bekende feitelijke gegevens heeft verwijderd. Dergelijke voorbeelden kunnen we moeiteloos aanvullen. De vroomheid van Clotilde, ‘een heilige die te lang miskend is’⁸⁵, wordt sterk aangezet. Ook daar waar de heiligheid niet uit haar optreden blijkt, draait de Luikse historicus het beeld toch naar de voor haar beste kant. Zijn katholieke lezers wisten dat zeker te appreciëren: Sinte-Clotilde was voor hen immers de sterke schakel die Clovis aan Christus linkte.

Hoe werd dit boek ontvangen? Het grote publiek reageerde enthousiast. De academische historici bleven en blijven verdeeld. Alhoewel hij de bronnenkritiek ernstig doorvoerde, zoals onder meer blijkt uit een heruitgave van zijn *Clovis* in 1901, blijft volgens een aantal van zijn collega’s zijn religieuze bevoegenheid toch te sterk wegen op zijn voorstelling van zaken. Wat er ook van zij, zijn werk blijft tot op de dag van vandaag een boeiend werkstuk. Meer nog, zelfs wanneer duidelijk is dat bepaalde van zijn meningen, bijvoorbeeld in verband met de datum van Clovis’ doop, voorbijgestreefd zijn, heeft het boek na zovele jaren nog steeds zijn plaats in de historiografie behouden. In 1978, tweeënzestig jaar na de dood van de auteur, kwam er trouwens nog een herdruk!

Michel Rouche: Clovis in een katholiek-Europees perspectief (1996)

Over de commotie om en rond de viering van de 1500ste verjaardag van Clovis’ doopsel schreef ik eerder al. Nu komt een van de grote promotoren van het wetenschappelijk comité daaromtrent aan bod, de Parijse hoogleraar Michel Rouche (°1934). Zijn studie over de Frankische vorst, *Clovis* uit 1996, is een referentiewerk geworden.

Honderd jaar na Kurths studie publiceerde Michel Rouche ‘zijn’ Clovis in een totaal andere tijdgeest dan die van het einde van de negentiende eeuw. Het militante nationalisme is in de jaren negentig van de vorige eeuw op de achtergrond gesukkeld en de Kerk beheerst minder dan voorheen het maatschappelijke patroon. In deze context lijkt de grote strijd om ‘de ziel’ van Clovis gestreden, is er ruimte om de betekenis van de Frankische koning en van zijn bekering tot het katholicisme in een

› *De slag bij Tolbiac*, fresco uit het Panthéon, Parijs, Joseph Blanc, ca. 1881

serene sfeer voor te stellen, buiten de oude religieuze en/of nationalistische tegenstellingen. Dat het in Frankrijk in 1996 toch nog rumoerig verlopen is, had in de grond weinig te maken met het historisch onderzoek, maar alles met de manier waarop de herdenking zou gebeuren. Dat kwam reeds aan bod.

Het boek van Rouche werd niet overal op applaus onthaald. Begrijpelijk, want zowel methodologisch als inhoudelijk rijdt de auteur een moeilijk parcours, dat tot op zekere hoogte doet denken aan dat van Godefroid Kurth. Zo is ook voor de Parijzenaar het geringe bronnenmateriaal om deze biografie te stutten eerder een uitdaging dan een obstakel. Rouche verwerpt de hyperkritische en positivistische benadering van de bronnenlectuur die meebrengt dat over Clovis enkel in zeer algemene termen zou kunnen worden gesproken. Een coherente biografie die enig inzicht geeft in het leven en werk van de Frankische vorst zou dus onbereikbaar zijn! Ten onrechte, is Rouche van oordeel.

Het is uiteraard mogelijk dat de gegevens over een persoon zo mager uitvallen dat een enigszins samenhangend levensverhaal schrijven onmogelijk is. In het geval Clovis is dat evenwel niet zo. Buiten de fantasievolle maar onvermijdelijke Gregorius van Tours zijn er, zoals ik hierboven al signaleerde, inderdaad nog andere toegangswegen die kunnen helpen om van Clovis meer dan enkele verfvegen op doek aan te brengen. Naast de geschreven documenten is er het resultaat van archeologisch onderzoek en zijn er bijvoorbeeld de antropologische inzichten over de familieverwantschap. Met deze verschillende draden weet Rouche met veel vakkennis een toegankelijk en zelfs kleurrijk beeld van de Frankische koning te penselen.

Rouches biografie is inderdaad kleurrijk te noemen. En dat heeft veel te maken met de taalvaardigheid van deze historicus. Precies trouwens zoals Godefroid Kurth is Rouche een meester in de vertelkunst. Met vaart schildert hij intriges die hij met evenveel gedrevenheid een oplossing geeft... 'en dit alles tot genoegen van de lezer', zoals een criticus wat ironisch opmerkt.⁸⁶ Merkwaardig is dat sommige critici de lezer willen waarschuwen voor deze kwaliteit: zijn stilistische vlotheid zou gewoon een inhoudelijke schaarste moeten maskeren! Men zegt het nooit met zoveel woorden - de eruditie en de wetenschappelijke ernst van Rouche staan buiten kijf - maar men kan zich voorstellen dat kwatongen zelfs zouden beweren dat hij dat gemeen heeft met de zesde-eeuwse, goed vertellende maar overigens fantasierijke bisschop-historicus van Tours!

Zo meent Michel Sot in zijn - zelf ook in een gedreven stijl geschreven - kritische commentaar *Que reste-t-il de la commémoration du XVe centenaire du baptême de Clovis?* (1996), dat 'le goût de la formule brillante' van Michel Rouche de lezer kan doen vergeten dat de auteur eigenlijk weinig of geen vaste grond heeft.⁸⁷ Tot op zekere hoogte snijdt deze kritiek hout. Toch opletten! Een bevlogen taalgebruik maakt de inhoud niet per se 'verdacht'. De lezer die na de lectuur van 's *Levens Felheid* de volgende bladzijden van Huizinga's *Hersttij der middeleeuwen* opzij zou leggen omdat de taal te beeldend is, weet niet wat hij mist! Dat neemt niet weg dat wanneer we bij Michel Rouche lezen dat Clovis of Clotilde 'dit gedacht heeft' en 'dat

heeft gedaan' en nog 'iets anders heeft begrepen', we ons inderdaad vragen moeten stellen. De bronnen ondersteunen immers niet rechtstreeks een dergelijk persoonlijk optreden van Clovis of van zijn echtgenote.

Toch meen ik dat een vermanende vinger hier niet op zijn plaats is. Eerst en vooral is dat wat Clovis via de pen van Rouche doet en denkt, niet in tegenspraak met wat de bronnen bewaard hebben. Vervolgens, en vooral, maken zijn - toegegeven - soms overmoedige interpretaties het mogelijk om een samenhangend beeld van Clovis en zijn tijd te geven waarin de diverse stukjes overlevering een zinvolle plaats krijgen. Dat hij daarbij vertrekt vanuit een fervent katholiek standpunt zal sommigen niet bevallen, maar hem daarom in de beklagdenbank plaatsen is een brug te ver! Geen enkele historicus vertrekt met een onbeschreven blad naar het archief om daar 'de bronnen te laten spreken'. Zolang hij de feiten niet doelbewust opoffert aan zijn standpunt, tast dat trouwens de waarde van het historisch werk niet aan.

Wat dat betreft zitten Godefroid Kurth en Michel Rouche op dezelfde golflengte. Beiden hanteren meesterlijk de pen en beiden scheppen vanuit hun katholieke visie én steunend op de bronnen een Clovis van vlees en bloed.

We zegden het al: een historicus kan nooit over zijn eigen schaduw springen. In zijn werk klinkt hoe dan ook de eigen tijd door. Het nationalisme en het katholicisme van het einde van de negentiende eeuw zijn niet meer die van 1996. De Clovis van Rouche heeft niets te maken met het ontstaan van Frankrijk. De uitspraak van president de Gaulle van een goede dertig jaar eerder, dat de geschiedenis van Frankrijk begint met Clovis, is duidelijk niet aan de Parijse hoogleraar besteed!

Het rijk van de Franken is Frankrijk niet! Trouwens, hij beklemtoont dat de mensen in de vijfde en zesde eeuw niet dachten in termen van de 'natie'. Neen, velen onder hen leefden en werkten binnen het raam van *de res publica*, van het Romeinse keizerrijk. Daarbij aansluitend plaatst hij eerst en vooral het ontstaan en de eerste ontwikkeling van het Frankische Rijk in een continuïteit met de antieke wereld. Vervolgens benadrukt hij de belangrijke rol die het christendom in deze evolutie speelt. Het is niet toevallig dat in Rouches boek Clovis pas in het achtste hoofdstuk naar voren komt, nadat eerst uitvoerig de laatste eeuwen van het West-Romeinse Rijk en de geschiedenis van de opkomende Germaanse stammen belicht worden. De Frankische koning komt op het podium in een toneelstuk dat al volop aan de gang is.

De betekenis van Clovis en vooral dan van zijn doop als de overstap naar het Romeinse katholicisme staan volgens Rouche, anders dan bij Godefroid Kurth nog het geval is, los van het ontstaan van Frankrijk. Frankrijk blijft wel in beeld, maar moet de eerste plaats toch afstaan aan Europa! Met deze actualisering van de Frankische koning sluit Michel Rouche aan bij de belangstelling voor en een groeiende behoefte aan inzicht in het ontstaan van een gemeenschappelijk Europees verleden. De Frans-Duitse tentoonstelling 'Les Francs, précurseurs de l'Europe' (De Franken als voorlopers van Europa) uit 1996-1997 vormde daarvan een duidelijke illustratie.⁸⁸